

ARBETET 1887-2000

KARL ERIK GUSTAFSSON

Med andra ord: tidningen blir fullt demokratisk i politiskt hänseende och i ekonomiskt hänseende skall hon söka bereda väg för sådana reformer, som kunna råda bot på de grövsta missförhållanden bland arbetarklassen och på samma sätt underlätta och påskynda en framtida organisation av arbetet enligt kooperativa och kollektivistiska principer eller så, att arbetaren erhåller hela avkastningen av sitt arbete. Därför har också centralstyrelsen beslutat giva tidningen det enkla namnet ARBETET...¹

Den 6 augusti 1887 utkom i Malmö det första numret av tidningen *Arbetet*. Grundare, förste redaktör och förste ansvarige utgivare, var Axel Danielsson. Denne knappt tjugofemåriga arbetargrabb från Värmland hade i början av sommaren flyttat från Stockholm till Malmö efter att ha förlorat en strid mot akademikern Hjalmar Branting om posten som huvudredaktör för tidningen *Social-Demokraten*, startad 1885 i Stockholm och 1886 officiellt antagen som ”de svenska arbetarnas centralorgan”.

Danielssons *Arbetet* var det andra försöket att starta en socialdemokratisk tidning i Malmö. Först på plan, inte bara i Malmö utan faktiskt i hela Sverige, var skräd-dargesällen och agitatorn August Palm med tidningen *Folkviljan*, som han grundade i mars 1882. Palm var påtagligt inspirerad av framgången för en liknande tidning i Danmark, där han varit verksam under större delen av 1870-talet. Palm höll ut i tre år som redaktör för *Folkviljan*. Han lade därefter ned tidningen och flyttade till Stockholm där han efter ett halvår startade nämnda *Social-Demokraten*.

Arbetet gavs ut en gång i veckan, spreds först och främst i Malmö men hade prenumeranter i Stockholm och Göteborg och även i övriga riket. Tidningen var i det avseendet konkurrent till *Social-Demokraten* i Stockholm. Redaktören Danielsson tävlade fortfarande med redaktören Branting.

I mitten av 1880-talet hade den ekonomiska konjunkturen försvagats och 1887, *Arbetets* startår, blev ett av de svåraste under decenniet. De dåliga tiderna gynnade framväxten av socialdemokratiska agitationstidningar även om insamlingarna av nödvändigt startkapital av samma skäl gick trögt. Ett drygt halvår efter starten ökade Danielsson *Arbetets* utgivning till två nummer i veckan och skaffade sedan tidningen

¹ Från Axel Danielssons upprop i *Arbetets* första nummer 1887, citerad i Alsterdal och Sandell (1972).

ytterligare försteg till veckoutgivna *Social-Demokraten* genom att höja periodiciteten till tre nummer per vecka. Båda tidningarna gick 1890 över till sexdagarsutgivning. De hade då ungefär lika stor upplaga, vilket betydde några tusen exemplar vardera. Relativt sett låg *Arbetet* något bättre till än *Social-Demokraten*.

Ägarförhållandena, och framtidsutsikterna, förbättrades för *Arbetet* när tidningen 1894 togs över av Tryckeriaktiebolaget Framtiden. Från mitten av 1890-talet vände dessutom den ekonomiska konjunkturen uppåt. De goda ekonomiska tiderna höll i sig, nästan utan avbrott, till början av första världskriget.

För parti och karriär – och orientering mot marknaden

Efter storstrejken 1909, den första stora kraftmätningen på svensk arbetsmarknad, gick *Arbetets* upplaga tillbaka. Strejken innebar ett stort nederlag för LO som på kort tid förlorade hälften av sina medlemmar. Den politiska splittring av arbetarrörelsen som blev resultatet skapade problem för de socialdemokratiska tidningarna. *Arbetet* fick dessutom ökad konkurrens från andra socialdemokratiska tidningar i

Skåne. I Ystad, som i folkmun kallades "socialisthålan", startades 1899 *Ystads-Bladet Aurora* som deklarerade sig som oberoende men som räknade sig till socialdemokratin. Trots namnet – efter morgonrodnadens gudinna – var *Aurora* en eftermiddagstidning. Varken *Aurora* eller socialdemokratiska *Landskrona-Kuriren*, som också startades 1899 och som också utmanade *Arbetet*, var sanktionerade från högsta ort.

Det var inte heller meningen att det skulle startas någon socialdemokratisk tidning i Helsingborg. Att det ändå blev så berodde på en av *Arbetets* driftige medarbetare som var tidningens lokalredaktör i Helsingborg sedan 1903. Bland socialdemokrater i Helsingborg ansåg man att det var mycket under "konsulernas tid" som behövde få en annan

Billighetstidningar i storstäderna

Stockholm:

1864 startade Rudolf Wall *Dagens Nyheter*, en tidning som var billig och folklig till sin karaktär. *Dagens Nyheter* hade bland annat en avdelning som hette "Från Arbetarnas fält".

Göteborg:

1858 startade David Felix Bonnier *Göteborgs-Posten*. Den kunde redan då betraktas som en folklig lågpristidning i jämförelse med *Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning*.

Malmö:

1888 startade Rudolf Asp *Skånska Dagbladet*, en tidning som kostade hälften så mycket som andra tidningar i området. Tidningen engagerade sig i sociala frågor som var angelägna för breda folklager. *Sydsvenska Dagbladet* spelade då en biroll i området.

Arbetet i Malmö vid förra sekelskiftet

I början av 1900-talet var *Arbetets* upplaga i Skåne 20.000 exemplar, *Skånska Dagbladets* 60.000 och *Sydsvenska Dagbladet Snällpostens* 5.000 exemplar.

belysning än den de borgerliga tidningarna stod för. Efter vissa framgångar i början av seklet i stadsfullmäktigevalen ansåg arbetarkommunens ledning att tiden var mogen att etablera en socialdemokratisk tidning i det som man betecknade som "Sveriges oroliga hörn". Tidningen kallades *Skånska Social-Demokraten*, alltså en skånsk variant av det officiella partiorganet *Social-Demokraten*. Helsingborgarna visade inte någon större vördnad för *Arbetet*, det skånska partidistriktets officiella organ.

Skånska Social-Demokraten startades 1907 med utgivning alla dagar, vilket var en dag mer än *Arbetet* men precis som de närmaste konkurrenterna i Helsingborg. Tidningen godkändes högst motvilligt som partiorgan för SAP som i alla fall gjorde klart att tidningen inte kunde räkna med något ekonomiskt stöd från centralt håll.

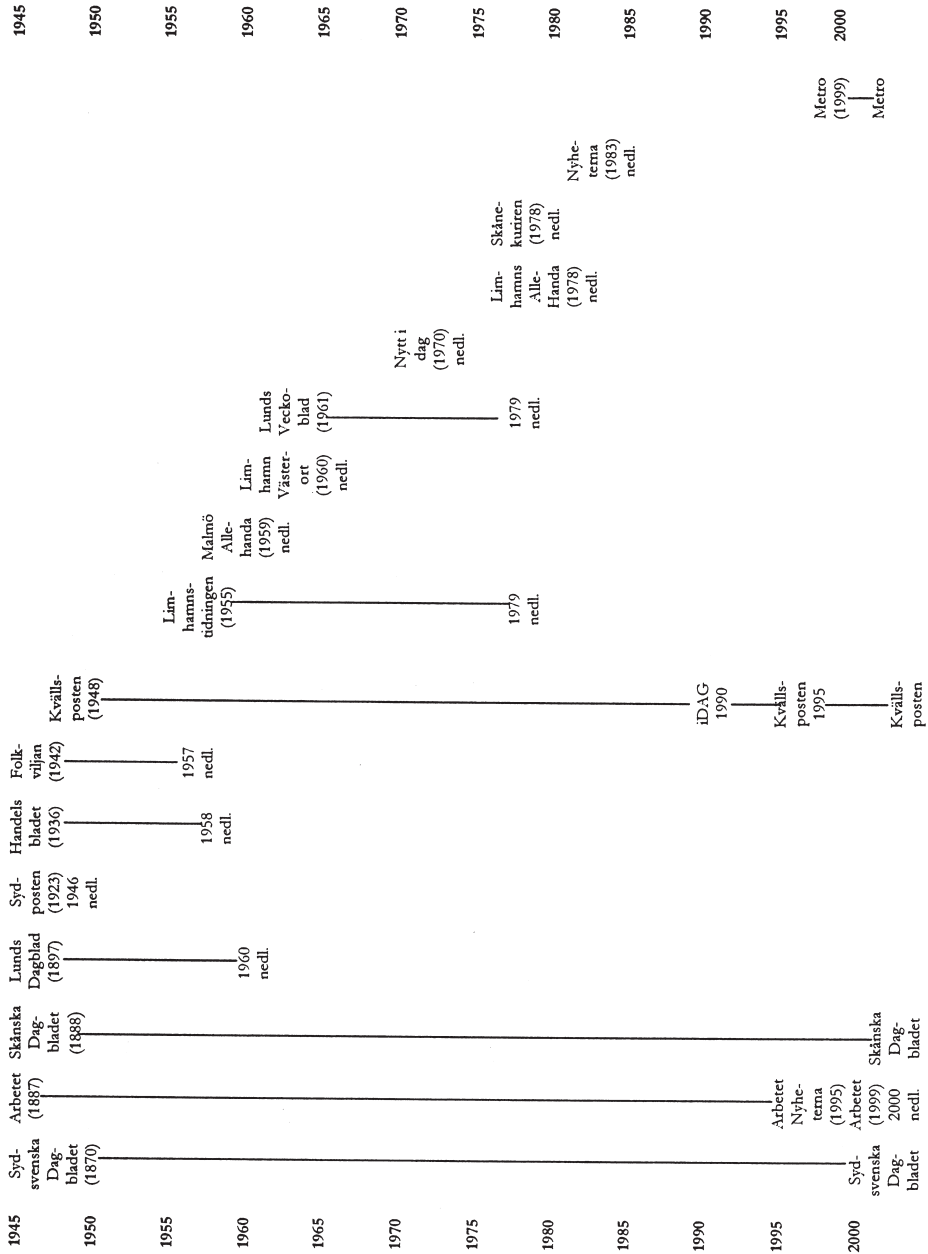
I början av 1920-talet kom de första socialdemokratiska ministärerna i Sverige. De socialdemokratiska tidningarna var omväxlande oppositions- och regeringsorgan och blev därmed attraktiva för var och en som ville göra en politisk karriär. Inte förrän i början av 1930-talet, vid tiden för Per Albin Hanssons första regering, vände *Arbetets* upplaga åter uppåt. Ett år efter Per Albins regeringstillträde 1932 passerade *Arbetet* i växelverkan mellan tidning och parti 30.000 exemplar. En söndagsbilaga som lagts ned 1920 startades på nytt.

Arbetet hade på olika sätt bidragit till den socialdemokratiska framgången. Tidningen hade agiterat och propagerat men också skolat ledare. De socialdemokratiska tidningarna och det socialdemokratiska partiet hade erövat makten, för gott tycktes det. Efter krigsårens samlingsregering kunde Per Albin Hansson fortsätta som statsminister. Frågan var vad som nu skulle bli *Arbetets* uppgift. Tidningen började ägna mer uppmärksamhet åt tidningsmarknaden men utan att för den skull släppa politiken.

Till det marknadsinriktade hörde att starta söndagsutgivning. På *Arbetet* kände man till att *Skånska Dagbladet* planerade söndagsutgivning och man ville komma först, vilket man också gjorde. Bilagan *Arbetets Söndagsläsning* lades ned 1945 och ersattes med en söndagstidning. Abonnemangspriset höjdes radikalt. *Skånska Dagbladet* blev sjudagarstidning 1949 men upphörde med söndagsutgivningen redan 1955.

Till det marknadsinriktade hörde också diskussioner 1948 om en övergång från eftermiddags- till morgonutgivning. Man tänkte sig en sjudagarstidning på morgonen och en sexdagarstidning på eftermiddagen, ungefär som i Köpenhamn, men man sköt ständigt på frågan. Dels ville man inte störa den upplageuppgång tidningen hade, dels vågade man inte släppa eftermiddagsmarknaden till *Skånska Dagbladet* och nystartade *Kvällsposten*. Överraskande nog höll grafikerna emot, trots att omläggningen skulle inneburi mer arbete för dem.

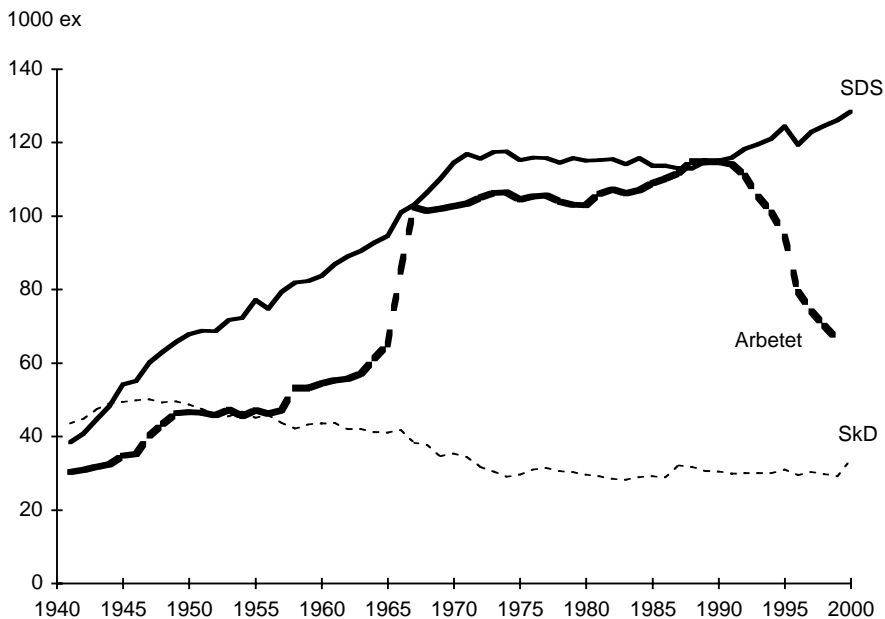
Malmö's tidningar 1945-2000

Källa: Nya Lundstedt (2002)

När kontrollerade upplagetal, det vill säga nettoupplagor i stället för bruttoupplagor, presenterades för första gången 1941 reducerades *Arbetets* upplaga jämfört med vad man tidigare uppgett; nettoupplagan var 30.200 exemplar. Skillnaden mellan brutto- och nettotal uppgick som regel till 20 procent. För *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* noterades samma år 38.400 exemplar och för *Skånska Dagbladet* 43.500 exemplar (figur 1). Enligt uppgifterna om hushållstäckningen i Malmö tidningsområde var *Arbetet* med 29 procent aningen större än *Sydsvenska Dagbladet* med 28 procent. *Skånska Dagbladet* ledde klart med 42 procent (figur 2). I slutet av 1940-talet, 1948 för att vara exakt, blev *Sydsvenska Dagbladet* den största tidningen i Malmöområdet.

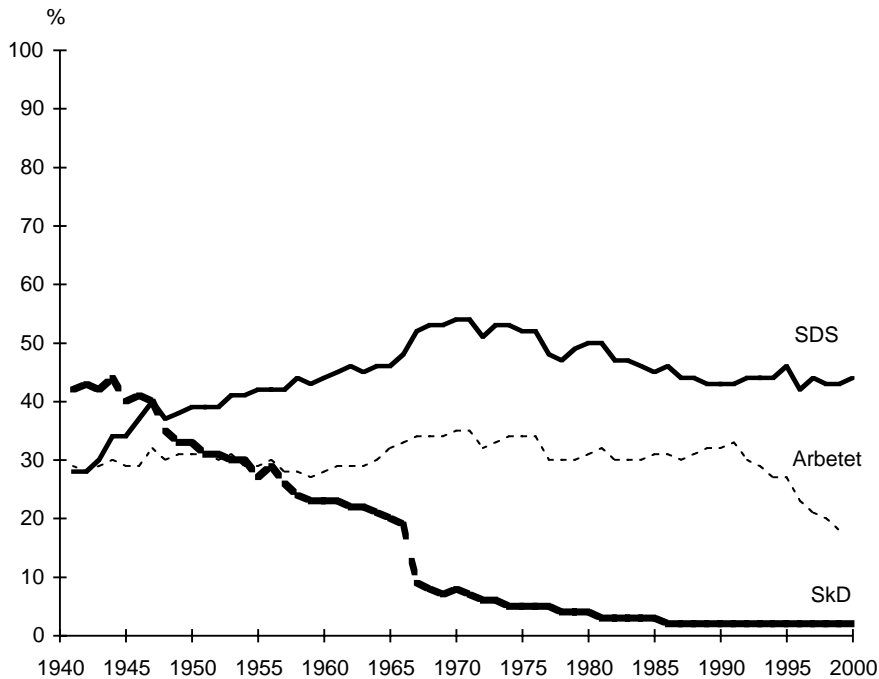
Figur 1 Malmötidningarnas upplaga 1941-2000 (tusentals exemplar)

Källa: TS-statistiken respektive år.

Till det politiskt styrda arbetet hörde att öka upplagan utanför Malmö. Som upplagediagrammet (figur 1) visar gick *Arbetet* om *Skånska Dagbladet* i totalupplaga 1953. Med avseende på hushållstäckning i Malmö (figur 2) svängde det fram och tillbaka några år och 1955 hade *Skånska Dagbladet* också blivit mindre i Malmö än *Arbetet*.

Upplagan fortsatte att stiga för *Arbetet* i Malmö men det gjorde inte hushållstäckningen. Den 31 december 1957 tog *Arbetet* över dels *Aurora* i Ystad, dels *Läns-Demokraten* i Kristianstad, vilka båda lades ned. Av deras sammanlagda upplaga på 8.900 exemplar hittade ungefär 70 procent vägen till *Arbetet*.

Figur 2 Hushållstäckning i Malmöregionen 1941-2000 (procent)

Källa: TS-statistiken respektive år.

När *Social-Demokraten*/*MT*/*Morgon-Tidningen* – som nämnts *Arbetets* konkurrent i de socialdemokratiska tidningstidernas begynnelse om arbetarläsare utanför storstäderna – lades ned 1958 blev *Arbetet* landets största socialdemokratiska tidning. Tidningen tog med stolthet över rollen som det socialdemokratiska partiets officiella organ. Det stärkte tidningens ställning inom arbetarrörelsen men knappast utanför denna. Tidningen ansågs vara tråkig – det var mer politik än marknad – och *Arbetet* kallades även internt för *Pravda*.

Försiktig modernisering och expansionstankar

Frans Nilsson, som 1961 blev *Arbetets* chefredaktör, inledde en modernisering av tidningen. *Arbetet* bytte 1962 eftermiddagsutgivning mot morgonutgivning och lättade upp redigeringen. Självklar förebild blev här den alltmer framgångsrika kvällspressen. *Arbetets* upplaga vände uppåt. Till och med hushållstäckningen i Malmö steg. Täckningsgraden låg på för tidningen rekordhöga 35 procent åren 1970-1971, vilket förblev *Arbetets* högsta nivå genom tiderna. *Arbetet* var och förblev från marknadssynpunkt en andratidning.

Arbetets upplaga fortsatte att stiga men det var åter utanför Malmö och berodde till betydande del på att tidningen åter tog över efter andra socialdemokratiska tidningar som lades ned. *Skånska Social-Demokraten* gick upp i *Arbetet* hösten 1965. När *Stockholms-Tidningen* lades ned i februari 1966 gjorde sig ledningen på *Arbetet* beredda att ta över också i Stockholm. En redaktion öppnades men satsningen på huvudstaden gav ingen bestående framgång. Sommaren 1966 gjordes *Ny Tid* i Göteborg till en edition av *Arbetet*. *Ny Tid* hade några år tidigare övertagit *Kuriren* i Uddevalla. Av *Kurirens* och *Ny Tids* upplaga hamnade ungefär 60 procent hos *Arbetet*, det vill säga en något lägre andel än vid nedläggningen av de socialdemokratiska tidningarna i Ystad och Kristianstad. Resultatet blev, som framgår av upplagediagrammet (figur 1), att *Arbetet* tog sig över 100.000 exemplar i upplaga 1966. *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* undgick med en marginal på 600 exemplar att bli passerad.

På *Arbetet* fortsatte man att smida planer för nya framstötter. Diskussioner fördes om tryckning av en rad socialdemokratiska tidningar i Sydsverige. Arrangemanget krävde en ny press för *Arbetet*. En sådan blev det, men samarbetsplanerna lades på hyllan. En offsetpress installerades 1969, den första i Europa för tidningar av *Arbetets* storlek. *Skånska Dagbladet* hann före med några månader men den spelade nu i en lägre division och räknades inte med i jämförelsen.

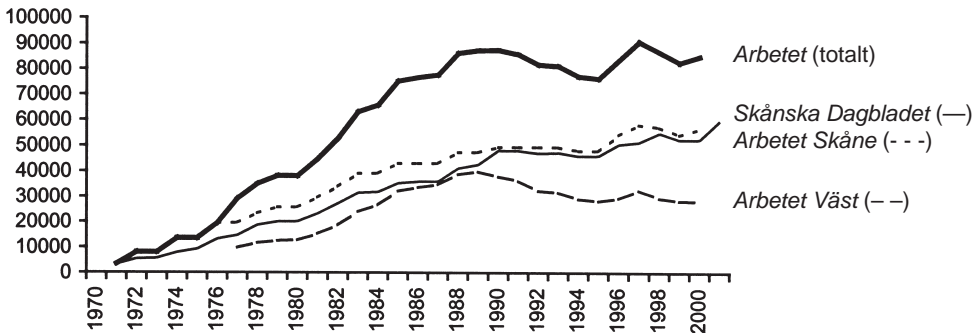
Upplagetillväxten steg *Arbetet* åt huvudet trots att den var politiskt betingad och inte hade något med tidningsmarknad att göra. Mycket av ledningens tid och energi gick åt till att fundera ut hur *Arbetet* skulle kunna bli kärnan i ett stort socialdemokratiskt tidningsimperium. Detta ledde bland annat till att samtal med *Skånska Dagbladet* om samarbete ungefär på det sätt som kommit igång mellan andratidningarna i Visby, socialdemokratiska *Gotlands Folkblad* och centerpartistiska *Gotlänningen*, inte kom igång. Socialdemokrater och centerpartister hade inte haft svårt att samarbeta där, för övrigt inte heller i regeringen. *Arbetets* och *Skånska Dagbladets* sammanlagda hushållstäckning i Malmö var till och med 1966 större än *Sydsvenska Dagbladets*, 52 procent för de förra mot 48 för den senare.

Driftsstöd från staten

Införandet av ett statligt selektivt presstöd 1971 fördröjde samarbetsdiskussionerna men i början av 1974 kunde *Arbetet* och *Skånska Dagbladet* informera om att de inlett ett annonssamarbete, inte på lokalk marknaden som på Gotland men väl på riksmarknaden. Annonskombinationen kallades Sydpolen. Tidningarna inledde också samarbete om söndagsutgivningen, men värdet av samarbete hade ändrats sedan mitten av 1960-talet. Nu hade *Sydsvenska Dagbladet* en hushållstäckning i Malmö på 52 procent medan *Arbetet* och *Skånska Dagbladet* tillsammans låg på 39 procent (34 respektive 5 procent). De båda andratidningarna hade alltså missat en unik möjlighet att förändra konkurrensförhållandena till sin fördel. De skulle inte få en andra chans.

Hur som helst, den statliga presspolitiken förändrade ändå konkurrensvillkoren i Malmö. *Sydsvenska Dagbladet* som hade räknat med att förr eller senare få ta över *Skånska Dagbladets* upplaga och dimensionerat sin verksamhet därefter – press, tidningshus med mera – kunde inte längre räkna ut *Skånska Dagbladet*. Det såg nu staten till. I figur 3 redovisas det statliga driftsstödet till *Arbetet* och *Skånska Dagbladet* sedan 1971.

Figur 3 Statligt driftsstöd till *Arbetet* och *Skånska Dagbladet* 1971-2001 (tusentals kronor)

Källa: Presstödsnämnden.

Under större delen av 1950-talet, hela 1960-talet och under början av 1970-talet kunde dagspressen njuta frukterna av en nästan oavbruten ekonomisk tillväxt. Så kom oljekrisen och den långa raden av tillväxtår bröts och ersattes av svängande konjunkturer och annonsintäkter. Bruttonationalprodukten minskade för första gången i mannaminne. Även den långa raden av socialdemokratiska regeringar bröts när en borgerlig regim tog över 1976. Regeringsskiftet påverkade emellertid inte presspolitiken. Stödet till andratidningar fortsatte att räknas upp.

Trots konjunkturvaxlingarna under 1970-talet lyckades *Arbetet*, tack vare de successiva höjningarna av det statliga produktionsbidraget och möjligheten att erhålla produktionsbidrag till editioner, komma i ekonomisk balans i slutet av decenniet. Från och med 1977 erhöll *Arbetet* två produktionsbidrag, ett för utgivning av tidningen i Skåne och ett för editionen *Arbetet Väst* med utgivning i Göteborg. Det totala statliga produktionsstödet till *Arbetet* ökade därmed från 3,5 Mkr 1971 till 38,3 Mkr 1979, vilket i fasta priser var en ökning på mer än 500 procent.

Den självständiga editionen *Arbetet Väst* utgjorde en fortsättning på den edition av *Arbetet* som skapades efter *Ny Tids* nedläggning sommaren 1966. Det är oklart om man på *Arbetet* någon gång diskuterade att också göra *Nyheter* i Helsingborg till en stödberättigad edition av *Arbetet*. Bidragsmöjligheten talar för det, men mot det talar att utgivning av en socialdemokratisk tidning i Helsingborg alltid setts

med oblida ögon från centralt håll inom det socialdemokratiska partiet.

Under 1970-talet fick *Arbetet* även aktieägartillskott från Landsorganisationen samtliga år utom 1978 och 1979. Sammanlagt gick bidragen från LO under 1970-talet upp till 38,3 miljoner kronor. Lägger man därtill 168,5 miljoner kronor från staten, erhöll *Arbetet* under 1970-talet sammanlagt nästan 210 miljoner i bidrag.

Bidragen under 1970-talet från stat och fackföreningsrörelse medförde att *Arbetet* inte behövde sänka kostnadsnivån för tidningsutgivningen. I stället ökade antalet anställda och kostnaderna tilläts växa, utöver det som behövdes av resursförstärkningar för utgivningen av *Arbetet Väst* som en självständig edition. Den enda egentliga inskränkningen av verksamheten under 1970-talet bestod i att 1978 ta bort en av de tre editionerna i Skåne. Kvar blev en edition för södra och en för norra delen av landskapet.

Annonssamarbetet med *Skånska Dagbladet* i Sydpolen dämpade de negativa effekterna av konjunktursvängningarna. I samma syfte höjde *Sydsvenskan* och andra förstatidningar i mitten av 1970-talet flera år i rad sina abonnemangspriser med 10-15 procent varje år. *Arbetet*, *Skånska Dagbladet* och andra andratidningar följde självklart efter. Det är alltid lättare för dem att höja abonnemangspriser än annonspriser. Den borgerliga regeringen sänkte 1978 annonsskatten från sex till tre procent. För *Arbetet* innebar detta en reducering av skatten med drygt en miljon per år. Det var en besparing som till största delen stannade inom tidningshuset.

Regeringsskiftet 1976 gav på flera håll i landet en rejäl skjuts uppåt i upplaga för de socialdemokratiska andratidningarna men det skedde inte i Malmö. *Arbetet* försökte utnyttja maktskiftet till sin fördel genom en kraftig kampanj i anslutning till tidningens 90-årsjubileum 1977. Syftet var att mobilisera arbetarrörelsen och målet att genom den skaffa tidningen minst 13.000 nya abonnenter. Det blev 6.000 nyförvärv men nästan lika många gamla förlorades och nettoökningen för tidningen stannade på 300 exemplar.

Jubileumskampanjen som kallades A 90 – *Arbetet* 90 år – var den sista stora kampanj som Frans Nilsson genomförde. I slutet av 1977 efterträddes han som VD av Lars Ewers och i mitten av 1980 tog Lars Engqvist över som chefredaktör.

Chefredaktörer på Arbetet

1900-1908	August Nilsson
1918-1918	Gunnar Löwegren
1924-1924	Arthur Engberg
1944-1944	Allan Vougt
1957-1957	Gösta Netzén
1960-1960	Alvar Alsterdal (tf)
1980-1980	Frans Nilsson
1990-1990	Lars Engqvist
1990	Bertil Månsson (tf)
1995-1995	Anders Ferm
1995	Bertil Månsson (tf)
1999-1999	Bo Bernhardsson
1999-2000	Mats Ekdahl

Källa: Nya Lundstedt

Kostnaderna först för ”80-talets vinnare”

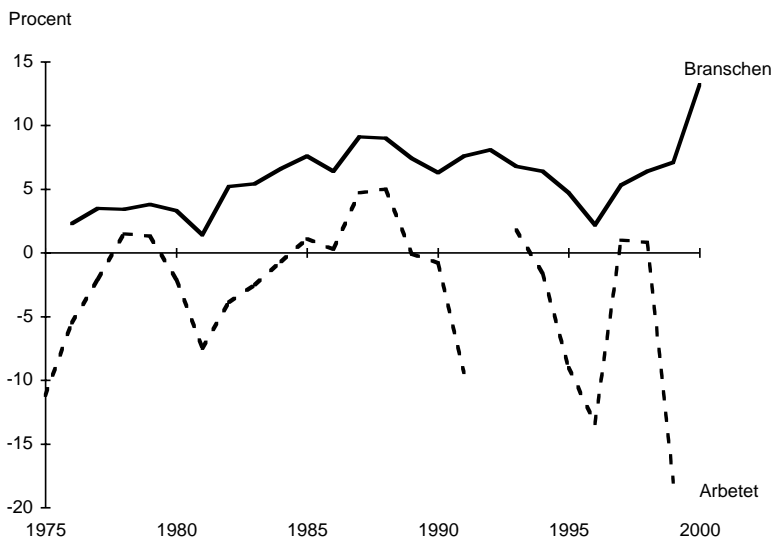
När den nye verkställande direktören Lars Ewers i verksamhetsberättelsen för 1979 sammanfattade tidningens ekonomiska utveckling under 1970-talet, var han

påtagligt nöjd. De sista åren under decenniet hade medfört ”en markerad återhämtning från de mycket besvärliga ekonomiska förhållanden som rådde i början av decenniet”. Han varnade emellertid för att de resultat som redovisats 1978 och 1979 – det rörde sig om 1-2 Mkr per år i överskott – ”trots de kraftiga höjningarna av produktionsbidraget, inte skulle räcka till för att trygga företagets ekonomiska självständighet på lång sikt”.

Arbetet bar med sig en surdeg från 1970-talet in i 1980-talet. Det var ett civiltryckeri som man en gång hoppats skulle innebära ett ekonomiskt stöd för tidningsutgivningen. Det blev tvärtom och *Arbetet* fick ta på sig dryga avvecklingskostnader för civiltryckeriet.

Precis som VD varnat för förbyttes överskotten från slutet av 1970-talet i underskott, vilket visas i figur 4 där *Arbetets* nettomarginal (nettoresultatet inklusive presstöd i relation till intäkterna) jämförs med branschens. Av årsredovisningarna från början av 1980-talet framgår att kostnadsnivån i verksamheten betraktades som rimlig. Det var, ansåg man, intäkterna som var för låga. I verksamhetsberättelsen för 1980 skriver man att en huvudorsak till det försämrade resultatet ”är att hänföra till ett i stort oförändrat produktionsbidrag”. Året efter heter det att ”genom att intäkterna inte hållit jämna steg med kostnaderna under 1981, har en direkt förlust uppkommit”. Kostnaderna gick före allt annat, även före intäkterna. När den budget som gjordes upp för 1982 visade på fortsatt försämring, beslutade *Arbetets* styrelse om en minskning med 19 personer av den totala personalstyrkan på 782 personer. Reduceringen genomfördes som planerat men någon märkbar effekt på kostnadsnivån fick den inte.

Figur 4 Nettomarginal 1975-2000: Arbetet och branschen (procent)

Källa: Presstödsnämnden. Uppgift för 1992 saknas på grund av konkurs för *Arbetet*.

I början av 1983 gjordes tidningen *Arbetet* om. Planen var att byta från fullformat till tabloid men av hänsyn till att inte annonsörerna betraktade helsida som helsida oavsett format blev det en första, lokal del i fullformat och en andra, allmän del i tabloidformat. Ungefär samtidigt lanserades en lunchedition av *Arbetet* fem dagar i veckan. Luncheditionen, som kallades *Nyheterna*, fick efter knappt tre månaders utgivning läggas ned. Hösten 1983 var det dags för en uppdelning av *Arbetet Skåne* i fem editioner. En omgjord söndagstidning planerades men det dröjde till hösten 1987 innan den lanserades.

Editioneringen av *Arbetet* i Skåne ledde till upplageökningar. *Arbetets* totala upplaga – inklusive *Arbetet Väst* – blev till och med större än *Sydsvenska Dagbladets*. ”Arbetet kan därigenom betecknas som 80-talets vinnare på den skånska och västsvenska upplagemarknaden”, skrev man i verksamhetsberättelsen för 1985. Det fanns, lade man till, i Västsverige en ”stor potentiell marknad för läsare av en socialdemokratisk morgontidning med de kvaliteter som *Arbetet Väst* har”.

Under hela 1980-talet steg kostnadsnivån oavbrutet. Detta krävde externa bidrag, vilka till slut blev så stora att *Arbetet* under högkonjunkturen i slutet av 1980-talet tvingades redovisa överskott. *Arbetet* erhöll aktieägartillskott under sex år: 1980-1984 och 1986. I början avsåg kontantinsatserna främst avvecklingen av civiltryckeriet. Sammanlagt bidrog aktieägarna, det vill säga LO, under dessa år med 27,7 Mkr. Betydligt större blev bidragen från staten. I löpande priser steg Arbetets produktionsstöd från 38,4 Mkr 1980 via 75 Mkr 1985 till 89 Mkr 1989. I fasta priser innebar detta en nivåhöjning med 10 Mkr från 1980 till 1985, vilket relativt sett var en höjning med 25 procent. Genom höjningen av produktionsbidraget 1988 vidmakthölls i stort nivåhöjningen i fasta priser decenniet ut.

Mest växte som figur 3 visar bidraget till *Arbetet Väst*. Det var 1989 – ett av rekordåren under 1980-talet – inte mindre än 40 miljoner. Upplagan för den västsvenska editionen steg med 15 procent under 1980-talet.

Varje år som det statliga produktionsbidraget inte höjdes, klagade verkställande direktören i verksamhetsberättelsen, trots att annonskonjunkturen blev allt bättre:

- ✍ Genom ett i princip stillastående produktionsbidrag under 1986 har de totala intäkterna endast ökat med 15,6 Mkr eller 5,8 % (mars 1987).
- ✍ Den nuvarande stödnivån har legat stilla sedan 1985 och har sedan dess urholkats av inflationen (mars 1988).
- ✍ För 1988 har produktionsbidraget anpassats till inflationen genom en höjning med 10 %, efter att ha legat stilla under åren 1985-1987 (mars 1989).
- ✍ En osäkerhetsfaktor är det från inflation oskyddade presstödet och *Arbetets* stora beroende därav. Åren 89/90 betyder det uteblivna intäktsökningar på cirka 13 Mkr (maj 1990).

Skilsmässa från Skånska Dagbladet och Arbetet i kris

I mitten av 1980-talet överfördes de lokala fackliga organisationernas aktier i *Arbetet* till A-pressen AB. En del av *Arbetets* verksamhet överfördes till ett kommanditbolag (KB Arbetet). Denna bolagskonstruktion blev omdiskuterad och ändrades efter kort tid.

För att fylla de krav som A-pressen AB ställde på sina dotterbolag engagerade *Arbetet* professorn och företagsdoktorn Ulf af Trolle som rationaliseringskonsult. Resultatet av hans insats blev ett förändringsprogram som krävde en minskning av personalbehovet med 85 årsarbeten på 18 månader. VD var positiv i sin kommentar i årsredovisningen för 1986 och påminde om instundande 100-årsjubileum:

De resurser som ägarna ställer till företagets förfogande och de förändringar som nu håller på att genomföras, innebär att företaget och 100-åriga Arbetet kan se positivt på framtiden. Genom den planerade resultatförbättringen kommer planering för en ny press att kunna ske de närmaste åren.

Personalminskningen genomfördes med 42 årstjänster 1987 och med 29 årstjänster 1988. Det innebar att man inte helt fullföljde reduceringsprogrammet. *Arbetet* redovisade genom rationaliseringen, högkonjunkturen och höjningen av produktionsstödet överskott 1987 och 1988 och ett nollresultat 1989. Tidningen fick lämna koncernbidrag till A-pressen AB under dessa tre år på sammanlagt 37,3 Mkr. Dessutom utgick en koncernavgift till A-pressen AB under åren 1988-1991 på 4-5 Mkr per år. A-pressen AB hanterade också *Arbetets* – och andra dotterbolags – likvida medel.

Vid årsskiftet 1988/89 sade *Skånska Dagbladet* upp samarbetskontrakten med *Arbetet* avseende tryckningen av söndagstidningen och annonssamverkan i Sydpolen. Samarbetet upphörde vid årsskiftet 1990/91. *Arbetet* lyckades dock snabbt skaffa en ersättare för *Skånska Dagbladet*. I september 1990 startade tidningen en ny samannonskombination med *Helsingborgs Dagblad*, Heta Skåne.

I mars 1989 fick *Arbetet* en ny VD. Lars Ewers efterträdare ville genomdriva en omorganisation av företaget i regi av A-pressen AB. Omläggningen syftade till att begränsa chefredaktörens och redaktionens inflytande, vilket koncernchefen Torbjörn Båth ansåg blivit för stort och för kostnadsdrivande. Detta ledde till en kris som i företagets historia går under namnet ”Septemberkrisen”. Chefredaktör och redaktionschef avgick.

Krisen löstes efter en vecka men chefredaktör Lars Engqvist förelade LO en plan som innebar att det skånska näringslivet skulle bli ägare till *Arbetet* men att arbetarrörelsen även fortsättningsvis skulle ha rätt att utse tidningens politiska redaktör. Planen avvisades av LO, trots att Engqvist med hjälp av en prognos för 1990 – ett överskott på 10 Mkr – räknat ut att tidningen var värd 50 Mkr.

Under våren 1990 avgick Lars Engqvist som chefredaktör för *Arbetet* för att bli kommunalråd och kommunstyrelsens ordförande i Malmö. Många kandidater fördes fram, och ny chefredaktör blev ambassadören Anders Ferm.

Det blev inget överskott 1990 för Arbetet. Från 1989 till 1990 steg tidningens intäkter från marknaden med 12 Mkr medan kostnaderna ökade med 15-16 Mkr. Från 1990 till 1991 sjönk intäkterna med 14 Mkr medan kostnaderna ökade med 6 Mkr. Tidningens överskott förbyttes i underskott. Förlusten ökade från 2-3 Mkr 1990 till 26 Mkr 1991. Nu var *Arbetet* tillbaka i samma besvärliga läge som 1975.

Metoden att beräkna driftsstödets storlek ändrades 1990. Pappersförbrukningen ersattes som beräkningsmått med upplagens storlek. Sjunkande upplaga ledde som framgår av figur 3 till minskat driftsstöd för editionen *Arbetet Väst*. Allvarligare för *Arbetet* var att driftsstödet till Skåneeditionen förblev detsamma under lågkonjunkturåren i början av 1990-talet. Den borgerliga regeringen vägrade räkna upp presstödet.

Under 1980-talet hade *Arbetet* lyckats stärka sin ställning i Malmö samtidigt som *Sydsvenska Dagbladet* trendmässigt gick tillbaka. Det såg hösten 1991 ut som om *Arbetet* hade möjligheter att komma i bredd med värste konkurrenten. Eventuella förhoppningar om något sådant grusades. 1992 gick även denna chans om intet genom A-pressens konkurs i vilken *Arbetet* drogs med.

Ett nytt bolag, Nya Arbetet AB, för utgivningen av *Arbetet* organiserades på kort tid. Anledningen att det gick att göra det så snabbt var att Lars Engqvist kunde plocka fram försäljningsplanen från 1989. Det skånska näringslivet kunde mobiliseras. Nyckelpersonen var här bankdirektören Hans Cavalli-Björkman, ordförande i Sydsvenska Handelskammaren. I bakgrunden fanns flera näringslivstoppar och LO bearbetades intensivt och ställde efter starka påtryckningar upp vid rekonstruktionen. Grovarbetet gjordes av Kent Pettersson, Handelsanställdas förbundsordförande.

Genom konkursen sänktes kostnadsnivån i *Arbetet* med 15-20 procent och verksamheten gav ett blygsamt överskott. Tidningen drabbades av ökade distributionskostnader genom att den inte tilläts återinträde som delägare i Skånetidningarnas gemensamma distributionsbolag, Tidningsbärarna. *Sydsvenska Dagbladet* beskyldes av *Arbetet* för att utnyttja utbärningsorganisationen i syfte att ta prenumeranter från *Arbetet*. Presstödet höjdes inte och frågan blev nu om man skulle kunna få mer i stöd på annat sätt.

Nya marknadsidéer ända till slutet

Nya Arbetet AB, som för en dryg miljon tog över värden för 15 miljoner ur konkursboet, bildades den 31 mars 1992. Antalet anställda reducerades från drygt 500 till knappt 400. Företaget orienterade sig mot marknaden men var bundet till sina politiska traditioner och de förpliktelser man gjort mot de nya ägarna att bevara det mesta vid det gamla. Verksamheten drabbades av täta chefsbyten. Verkställande direktörerna avlöste varandra: Stig Eriksson, som rekryterades från *Nordvästra Skånes Tidningar*, Per Bergknut som kom från Liber-Hermods och tills slut åter Lars Ewers. Även Lars Engqvist återvände. Han hade svårt att finna sig till rätta som oppositionsråd i Malmö. Alla såg som sin uppgift att satsa *Arbetet* ur krisen: ”På land igen! Dags för ny offensiv! 90-talet tillhörde Arbetet.” Tidningen ändrade namn från *Arbetet Nyheterna* till *an* och namnet färg, från rött till blått. Det blev även en period av rosa affärssidor i tidningen.

De gamla tankarna att ge sig in i huvudstaden väcktes till livs. Ett år efter konkursen förelåg en plan på att ge ut en edition av *Arbetet* i Stockholm. Annonssamverkan med *Svenska Dagbladet* ingick i planen. Stockholmseditionen skulle tryckas på *Aftonbladets* och *Svenska Dagbladets* tryckeri. Med en upplaga på 40.000 exemplar skulle presstödet bli 49,5 Mkr för stockholmseditionen och sammanlagt 130 Mkr för *Arbetet*. Tidningen skulle få en totalupplaga på 150.000 exemplar. Annonserer skulle kunna täcka Stockholm, Göteborg och Malmö med en tidning, vilket i planen framhölls som särskilt lockande. Planen realiserades inte.

Presshistoriskt intressant är beslutet därefter i *Arbetets* styrelse att i stället utreda förutsättningarna för en femdagars morgontidning i Stockholm, i kvällstidningsformat, lösnummerförsäld, finansierad utan presstöd. Tidningen skulle säljas på 150-200 platser i anslutning till tunnelbana och pendeltåg. Målet var att lansera den under andra halvåret 1994. Inte heller denna version förverkligades av *Arbetet*. Det gjorde i stället Jan Stenbeck och Modern Times Group och det med gratistabloiden *Metro*. Likhetera är slående.

Arbetet orkade inte med alla expansiva planer. Tre år efter konkursen tappade tidningarna på nytt greppet om kostnaderna. Från 1994 till 1995 steg intäkterna med 38 Mkr medan kostnaderna ökade med 55 Mkr. När intäkterna genom en försvagning av konjunkturen åter började falla och kostnaderna fortsatte att stiga blev 1996 ett nytt krisår, värre än det som föregick konkursen 1992.

Kravet från Göteborg på sjudagarsutgivning av *Arbetet Väst* hade övervägts 1993 men styrelsen i Malmö hade kommit fram till att det skulle bli för dyrt. Det ökade presstöd man kunde erhålla genom att stödet beräknades på antalet exemplar per vecka skulle inte täcka kostnaderna. Tre år senare beslutade man ändå om en sådan utvidgning av verksamheten i Göteborg. Det gick inte att hålla emot trycket. I juli 1996 blev *Arbetet Väst* sjudagarstidning.

Genom kostnadsminskning och höjning av presstödet åstadkom *Arbetet* på nytt ett nollresultat men det stod sig inte mer än ett år. När intäkterna fortsatte att sjunka, kostnaderna fortsatte att stiga, alliansen med *Helsingborgs Dagblad* sprack, ett annonsarbete med *Metro* inte gav väntad utdelning och driftstödet sänktes till 1996 års nivå, slog 1990-talets tredje, sista och värsta kris till. Den 21 augusti 2000 gick *Arbetet* åter i konkurs och den 30 september kom det sista numret av tidningen. Inte ens den välmeriterade tidningsmakaren Mats Ekdahl, som blev tidningens siste chefredaktör, kunna rädda tidningsagitatorn Axel Danielssons *Arbetet*.²

² Artikeln bygger på ett underlag som använts i banden II-IV av *Den svenska pressens historia*, men utrymmet här har tillåtit en bitvis mer detaljrik redovisning. Det ekonomiska underlaget har hämtats från presstödsnämndens årliga sammanställningar, *Dagspressens ekonomi*, sedan mitten av 1970-talet. Till källorna hör också *Arbetets* årsredovisningar och prospekt. Tidningsurklipp sedan början av 1970-talet i författarens arkiv har för modern tid kompletterats med sökningar i Mediaarkivet. Den teoretiska grunden för framställningen är en konkurrensteori, den så kallade täckningsgradsteorin, som författaren utvecklade i början av 1970-talet inom ramen för ett forskningsprojekt om presstöd och tidningskonkurrens, finansierat av 1972 års pressutredning. En kort presentation av teorin och en rad klagörande exempel finns i författarens *Dagspressen i Norden* (1996).